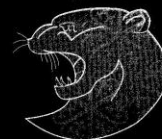

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитетінің
Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтымен және "Мемлекет тарихы
институты" мемлекеттік мекемесімен шығармашылық байланыста шығарылады

АЗАК

№8 (139), 2015

ғылыми-әдістемелік журнал

АРИХЫ

Света ИШЕБАЕВА.
№26 жауы білім беретін мектептің
тарих пен мұғалімі, журналдың
белсенді басқарушысы

Қазақстан Республикасы
Мәдениет, ақпарат және
қоғамдық келісім
министрінің 2002 жылы
3-мамырда тіркеліп,
№2904-Ж куәлік берілген

ҚАЗАҚ ТАРИХЫ

Үш айда екі рет шығатын
республикалық ғылыми-
әдістемелік журнал

Меншік иесі – “Қазақ тарихы” ЖШС

№8 (139),
ҚАРАША-ЖЕЛТОҚСАН
МІЛӘДИ – 2015,
ҚАЗАҚША – ҚОЙ ЖЫЛЫ
1993 жылдың пілде
айынан бастап шығады

БАС РЕДАКТОР –
Әбділдабек САЛЫҚБАЙ

ЖАУАПТЫ РЕДАКТОР –
Нұргүл ҚАСЫМҚЫЗЫ

АҚЫЛДАСТАР АЛҚАСЫ:

Х.Әбжанов, Т.Омарбеков,
Ә.Мүктар – т.ғ.д., проф.;
Д.Сәтбай, С.Сымағұлова,
Ұ.Ысмағұлов – т.ғ.д. доц.;
А.Жүмаділов, Ж.Әшірбекова,
Д.Салқыбек, К.Қунафина – т.ғ.к.,
доценттер. С.Дүйсенов – п.ғ.к.

С.Әбішқызы – тұңғыш
бас редактор. Б.Матекова –
ұстаз-әдіскер. Д.Игенбаева,
Ғ.Әбдіхалыкова, С.Атаниязов,
С.Ишебаева, Ш.Таңмамбетова
– озық ұстаздар.

Басуға 26.11.2015 ж. жіберілді.
Пішімі 84 x 108¹/₁₆.
Шартты б.т. – 4. Офсетті
басылым. Бағасы келісімді.
Таралымы – 2100.
Индекс – 75748.
Тапсырысы –

Редакцияда беттеліп-қатталып,
“Дала-принтте” басылды.

Ғылыми-теориялық мақала
авторлары мәтінінің дискісін
не флашкасын, орысша, ағыл-
шынша түйін және тарихшы
докторлардың бірінен жазбаша
пікір әкелуге міндетті. Өйт-
кені жарияланымның ғылыми
нақтылығына авторлар мен
рецензенттер жауапты.

Ал ұстаздардың мақала-
сына түйін мен пікір қажет
емес. Олар журналға жазыл-
ған түбіртегінің көшірмесін
салуды тиіс. Авторлардың
байлам-тұжырымдары редак-
ция көзқарасымен сәйкеспейді
де мүмкін. Көшіріп басылса
не пайдаланылса сілтеме жа-
салуды тиіс.

Біздің сайт: www.kaztar.kz

МАЗМҰНЫ

Ғылыми зерттеулер мен деректемелер

Ерке Қартабаева. Көшпелілер мемлекеттілігінің зерттелуі.....	2
Ділдәш Мұстапаева. Қ.А.Ясауиге қатысты тарихи орындар.....	4
Гүлжауһар Көкебаева. Қазақ хандығының тарихы.....	6
Маржан Дәуітбекова, Әлия Исаева. XVIII ғасырдағы қазақ батырлары.....	8
Ержан Бұланов. Қазақ елінің тарихи атаулары.....	11
Меңдігүл Ноғайбаева. Шайбан ұлысы.....	14
Сабырхан Смағұлов. Қазақ АКСР-ның құрылуы.....	17
Өтеген Исенов. Ұлы Отан соғысының тарихнамасы.....	20
Жанжігіт Орамах. Майданның бергі жағындағы соғыс.....	22
Гүлжанат Ниязханқызы. Этнодемографиялық тарихтың зерттелуі.....	25
Ердеулет Берлібаев, Манар Рахымжанова. Ассамблея – татулық темірқазығы.....	27
М.Сабаншиев, Г.Ахметова, С.Оспанғалиева. Ғасырға жуық тарихы бар оқу орны.....	29
Гүлбү Алыкулова. Кыргыз Республикасы менен Россия.....	31
Гүлбаршын Конкина, Айнаш Анасова. Қазақтың діни-рухани өміріндегі өзгерістер.....	34

Оқыту. Әдістеме. Тәжірибе.

Динара Игенбаева. Коучинг-сессия жоспары.....	36
Пән бірлестігі сөз алады	
Гүлбану Әлімқадырова. Көшпенділер мәдениеті.....	38
Сәбира Бертілеуова. Адамның пайда болуы және дамуы.....	39
Сандұғаш Шадиева. Қазақ ұлтының зиялылары.....	40
Нұргүл Қасынбаева. Сармат тайпаларының орналасуы.....	41
Ғалия Тілекметова. Қазақстанның XIV–XV ғасырлардағы мәдениеті.....	41
Гүлнар Жұмабаева. Ұлы Отан соғысы.....	42
Айтолқын Аханова. Қазақстанның мемлекеттік рәміздері.....	43
Ұлан Сағиев. Қазақ хандары ұстаған саясат.....	45
Ермек Келгенбаев. XVIII ғасырдағы Қазақстан мәдениеті.....	46
Арайлым Махсұтова. Егіншілік пен мал шаруашылығы.....	47
Салтанат Ашығалиева. XIX ғасырдағы әкімшілік реформалар.....	48
Айым Баймұқанова. Қазақстандағы қазан төңкерісі.....	49
Айнұр Нұртаева. 1931-1933 жылдардағы ашаршылық.....	50
Кенжетай Ыдырысова. Шоқан Уәлиханов.....	51
Ақмарал Айсадықова. Абылай хан – ұлы қайраткер.....	52
2015 жылы журналда жарияланған мақалалар.....	54

© “Қазақ тарихы” №8 (139), 2015 ж.

Қорыта келе қазақ жерінде өмір сүрген ру-тайпалар мен қазақ халқының ата-жұрты, ата-мекені, мемлекеті өртүрлі атаулармен аталса да тек бір ғана халық – ол қазақ халқының төл тарихы әрі тарихи құтты мекені. Сондықтан оның әр кезеңде кезеңде қалай аталғаны маңызды емес, болашағы нем тәуелсіздігі маңызды болмақ.

1. Марғұлан Ә.Х. «Танбалы тас» жазуы // Қазақ тарихынан. Құрастырған Е.Аққошқаров. — Алматы: Жалын, 1997. — 238 б.
2. Жұмабаев М. Шығармалар. — 1 том. — Алматы: Білім, 1995. — 186-189 бб.
3. Көрбай Б. Түркістан және Қазақ хандығы. — Алматы: Ғылым, 1999. — 56.
4. Бартольд В.В. Состояние и задачи изучения Туркестана. Сочинение. — М.: Наука, 1977. — Т. IX. — 510 б.
5. Хасен Оралтай., Мұстафа Шоқай және оның шет елдердегі ізбасарлары // Мұстафа Шоқай, Мария Шоқай. Естеліктер. Дайындаған және соңғы сөзін жазған Төкенов Ә., Койгелдиев М. — Стамбул, 1997. — 68-б.
6. Оралтай Хасен. Елім-айлап өткен өмір. — Үстанабұл. 1999. — 277 б.
7. Койгелдиев М.К. Ұлтас Түркістан идеясы және Мұстафа Шоқайұлы. — Алматы, 1997. — 7 б.
8. Материалы по истории казахского ханства ХУ-ХУІІІ вв. (Извлечение из персидских и тюркских сочинений). Құраст. С.К.Ибрагимов, Н.Н.Мишутлов, К.А. Пищулиша, В.П.Юдин. — А.: Наука, 1969. — 650 б.
9. Мұхаммед Хайлар Дулати. Тарих-и Рашиди. Қазақша аударған И.Жемейев. — А.: Тұран, 2003. — 117-б.

Мендігүл НОҒАЙБАЕВА,
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың доценті,
тарих ғылымдарының кандидаты

Шайбан (кейбір деректерде Шибан) – Жошы ханның бесінші ұлы. Шайбан Ұлысына қатысты «Шыңғысنامه» авторы Әтеміс қажы Шыңғыс ханның Жошыдан тараған немерелеріне әкелерінің жерін бөліп бергендігі туралы аңызды келтіреді. Шыңғыс ханның ұрпақтарының тек үшеуіне: Батуға, Орда Еженге және Шайбанға ғана әкелері Жошының ұлысынан иелікке жерлер береді. Алтын босағалы Ақ Орда тіккізіп, оған Батуға, күміс босағалы Көк Орда тіккізіп, оған Орда Еженді және болат босағалы Боз Ордаға Шайбанды кіргізіп, Шыңғыс хан немерелерін қонақ етеді [1, 92-б.]. Әрине, Шайбандық әулеттік

Дегенмен, қазақстандық белгілі шығыстанушы В.П.Юдин Шайбан ұлысының (Боз Орда) құрылуы батыс жорығына дейін жүзеге асқандығын алға тартады [2, 56-6-]. ал, келесі бір зерттеуші Ю.А.Зуев аталған ұлыс 1235-36 жылдары құрылды десе [3, 76-6-]. Б.А.Ахмедов Шайбан ұлысының тарихын 1238 жылдан бастайды [4, 41-6-]. Дегенмен, Шайбан бастаған моңғол әскерінің 1237 жылы Еділ бұлғарларының аумағын, 1238 жылы Қырымды жаулап алу үшін аттандырылғаны белгілі. В.П. Костюков Шайбан ұлысының құрылуына қатысты мәселені талдай отырып, ұлыстың батыс жорығына дейін құрылуына мүмкін емес еді деп тұжырымдайды. Себебі, батыс жорығы аяқталғанға дейін, Жошы ұлысының аумағы оның ұрпақтарына толық мөнінде ұлыс ретінде бөліне қоймаған [5, 90-6-]. Сондықтан, тарихнамада соңғы жылдары Шайбан ұлысының нақты құрылуы батыс жорығының нәтижелеріне байланысты болғандығы басым қабылданады.

байланысты болғандығы басым қабылдануда.

1236-1242 жж. Батудың жеті жылдық жорығы нәтижесінде Жошы Ұлысының аумағы Еділден батысқа қарай кеңейіп, екі еседей ұлғаяды. Жорықтан кейін жошы Ұлысы ішінде орын алған бөлініс туралы орта-

ғасырлық тарихшы, Шайбан әулетінің өкілі Әбілғазы былай деп жазады: «Ол сапардан қайтып келгеннен соң Жошы ханның үлкен ұлы Орда, лақабы Елшінге, бұл сапарда ісімізді бітірген сен болдың деп он мың үйлік ел берді. Інісі Шайбан ханға он бес мың үйлік ел берді. ... тағы да байырғы елдерден құсшы, найман, қарлық, бүйрек деген төрт рулы елді берді. Және оған: «Отырар жерің ағам Елшін мен менің арамда болсын, жазда Ырғыз – суықта, Ор Електен Орал тауына шейін Жайықтың күн шығыс тарапын жайла, қыста Аралқұм, Сыр суының бойы, Шу, Сарысудың аяғын қыста» – деді. ... Шайбан хан осы айтылған жерлерді жайлап, қыстап отырады, бірнеше жылдан соң өлді. Оның он екі ұлы бар еді» [6, 120-6.]. Сөйтіп, XIII ғасырдың 40-шы жылдары қалыптасқан Шайбан Ұлысы ХҮ ғасырдың 20-шы жылдарына дейін осы аймақта болады.

Жоғарыда келтірілген Әбілғазы суреттеген Шайбан Ұлысының аумағы басқа да деректердің мәліметтері арқылы айқындала түседі. Плато Карпини Орта Азиядан солтүстікке қарайғы кең байтақ аумақты Батудың інісі Сыбан (Шайбан) көшіп-қонып жүргендігі туралы жазып қалдырған (Карпини 1993, 64-6.).

Сонымен, шайбанилық әулеттен шыққан екі автордың мәліметтеріне сүйенсек: алғашқы автор бойынша Шайбан Ұлысы Шыңғыс ханның тікелей қатысуымен жүзеге асса (Өтеміс қажы), екіншісі бойынша ұлыстың құрылуы Бату ханның еркімен жүзеге асқан (Әбілғазы).

Осы деректердегі Шайбан Ұлысының бастауы Шыңғыс хан немесе Батудан басталды ма деген сұраққа нақты жауап беру – ұлыстың өзге де Жошы ұрпақтары құрған ұлыстардың ішіндегі дәрежесі мен орнын анықтауда шешуші рөл атқарады. Себебі, белгілі зерттеуші В.П.Юдиннің пікіріне сүйенсек: Шыңғыс ханның көзі тірі кезінде ұлдары мен немерелеріне Моңғол империясын бөліп беруі көптеген халықтар үшін құқық көзі ретінде қызмет етіп, кейбір аймақтарда XX ғасырға дейін қолданылды. Осы бөліністер енгізуінде пайда болған түсініктер, және одан да гөрі бұлжымас психологиялық басымдықтар жоғарғы билікке ұмтылулар, аумақтық таластар үшін жеткілікті негіз, соғыстар үшін себеп, бітімге келуге және бейбіт келіссөз жүргізу үшін негіз болып келді [7, 28-6.].

Одан әрі зерттеуші «Шыңғыс ханның бөлуі» және оның мұрагерлерінің «бөлулері» көшпелілерде және кейбір өзге халықтарда сана-сезімнің, дүниетаным мен идеологияның жоғарғы дәрежесі болды», – деп шыңғыстық идеологияның негізгі мәнін ашып көрсетеді.

Сондықтан, Шайбан әулетінен шыққан ортағасырлық тарихшылар, сол кезеңдегі таным-түсінік бойынша Шайбан әулетінің құқығы мен дәрежесінің жоғарылығын көрсетіп отыр. Ал, Шыңғыс хан мен оның төрт ұлы да қайтыс болған кезеңде Шыңғыс әулетінің ішінде жасы жағынан да, дәрежесі жағынан да ең құрметтісі Бату болғаны белгілі. Орда Ежен жасы үлкендігіне қарамастан өз жолын Батуға ұсынған. Сондықтан, қай тұрғыдан алып қарағанда да Шайбан Ұлысы Алтын Орда құрамында ерекше статустқа ие болғанын көреміз. Әрине, оның дәрежесі дегенмен, Орда Ежен Ұлысынан төмен тұрды. Бұл туралы В.П.Юдин жоғарыда аталған ордалардың түстері олардың бір-біріне қатысты саяси бағыныштылық дәрежесін де көрсететіндігін алға тарта отырып, Көк Ордаға (бұл жерде біз негізінен қазақстандық тарихнамада қолданылып отырған терминдік ұғымды пайдаланып отырмыз. Яғни, Көк Орда Бату Ұлысы немесе оң қанат, Ақ Орда – Орда Ежен Ұлысы немесе

сол қанат – М.Н.). Ақ Орданың, ал Боз орданың Көк Ордаға да Ақ Ордаға да бағыныштылығын сипаттайды [7, 47-6.].

Шыңғысنامه авторы Шайбан ұрпақтарының Жошының келесі бір ұлы Тұқай Темірдің ұрпақтары Тоқтамыс хан, Темір Құтлы және Орыс ханның алдында «біз сендерден артықпыз. Біріншісі, бұл орда. Атамыз Жошы ханның өлімінен кейін біздің әкелеріміз ұлы бабамыз Шыңғыс ханға барғанда, ол Ежен мен Сайыннан соң біздің әкеміз Шайбан ханға да орда салды. Ал сендердің әкелеріңе (жабулы) арба да салмады» [7, 47-6.], – деп мақтанған.

Бұл деректе Тұқай Темір ұрпақтары ішінде қазақ хандарының атасы Орыс хан да аталып отыр. Осылайша, дала заңына айналған шыңғыстық идеологияға сүйенсек, кейінгі қазақ хандары Керей мен Жәнібектің Шығыс Дешті Қыпшақ даласындағы билігі жұмсақтау айтқанда Шайбан ұрпағы Әбілқайыр ханның және оның немересі Мұхаммед Шайбани ханмен салыстырғанда «заңсыздау» болады. Осы орайда, тарихнамада қалыптасқан қазақ хандарының шығу тегіне байланысты екі пікірдің бар екендігін, бір пікір бойынша Орыс хан – Тұқай Темірдің, екінші пікір бойынша, Орда Ежен ұрпағы екендігін атап өтуге тиіспіз. Бұл, әрине, жеке зерттеулерге өзек болған үлкен мәселе, дегенмен, соңғы жылдардағы зерттеулерде шайбанилық әулет деректерінің тенденциялығы, қазақ хандарының шығу тегі бойынша Орда Ежен ұрпақтары екендігі белгілі зерттеуші Б.Б.Керібаевтың көптеген еңбектерінде талданып, қазақ хандығының тарихына арналған көлемді монографиялық зерттеуінде жан-жақты тұжырымдалды [8].

Міне, сондықтан, қазіргі тарих ғылымында Шайбан Ұлысының құрылған аумағы мен, датасы және оның саяси дәрежесін анықтау мәселенің өзектілігін екінші қырынан аша түседі.

Шайбан Ұлысының ең алғашқы аумағы және оның Алтын Орданың қай қанатына жатқандығы туралы мәселені анықтап көрейік. Кең көлемді зерттеулердің нәтижесі бойынша Алтын Орданың оң және сол қанат деп екіге бөлінгені белгілі. Сол қанат немесе Орда Ежен Ұлысы жазба дерек мәліметтеріне қарағанда кең көлемді автономиялық құқықтарға ие болған. Ортағасырлық тарихшы Рашид ад-Дин Орда және оның ұрпақтары өз Ұлысының тәуелсіз билеушілері болғандығын, бірақ шартты түрде олар әрқашан Бату немесе Сайын ханға және оның мұрагерлеріне бағыныштылық сипатын сақтап отырғандығын алға тартады [9, 66-6.]. Ал, біз қарастырып отырған Шайбан Ұлысы аумағы жағынан негізінен Орда Ежен мен Бату Ұлысының немесе оң қанаттың арасында орналасты. Саяси жағынан сол қанатқа кірді. Дегенмен, Шайбан Ұлысы Көк Орда мен Ақ Орданың арасында шекаралық аймақта, сол қанаттың шеткі шығыс бөлігі ретінде болғандықтан аралық жағдайда болды.

Жалпы Алтын Орданың ұлыстық жүйесін зерттеушілер ұлыстардың өз іштерінде ұсақ ұлыстаға бөлінгендігін және олардың аумақтары үнемі өзгеріп отырғандығын атап өтеді. Алтын Орда мемлекетінің қоғамдық құрылымы туралы іргелі зерттеу еңбегінің авторы Г.А.Федоров-Давыдов Алтын Орда мемлекетінің де өз ішінде ұсақ ұлыстарға бөлінгенін дәлелдейді. Бірақ бұл ұлыстардың шекараларын анықтауда нақтылықтың сақталмайтындығын атап өтеді. Автор үлеске берілген жерлердің үнемі өзгеріп отырғандығын, соған байланысты бұл үлестердің иесі болып саналған әмірлердің қол астына қарасты жүздік, мыңдықтарымен бірге көші-қон аумақтары да

өзгеріп отырғандығын жазады [10, 53-54].

Сондықтан, XIII-XIV ғасырлардағы Шайбан ұлысының өз ішінде бөлінуі мен олардың аумақтары туралы дерек мәліметтері өте көп. Оларға талдау жасау Алтын Орданың ұлы ханы Бату мен оның мұрагерлерінің жүргізген саяси бағыттары мен Шайбан және оның ұрпақтарының мүдделерінің сәйкес келуі мен келмеуіне байланысты болғандығын көрсетеді.

Сондай-ақ, XIV ғасырдан бастап Алтын Орда тарихындағы этносаяси үдерістердің дамуындағы өзгерістер, атап айтқанда ислам дінінің ресми дін дәрежесіне көтерілуі, жергілікті тайпалар мен түркіленген моңғол тайпаларының Алтын Ордадағы рөлінің өсуі, олардың саяси өмірдегі ықпалының артуы, Шығыс хан ұрпақтарының бұрынғы дербес, шексіз билігінің бірте-бірте әлсіреуі, мемлекеттік құрылым мен жүйеде жергілікті дәстүрлердің күшеюі ұлыстардың саяси өміріне ерекше ықпал жасады.

Бұл көрсетілген тенденциялар тек Алтын Ордада ғана емес, сонымен бірге Құбылай ұрпақтары билеген Қытайда, Хулағу ұрпақтары билеген Иранда, Шағатай ұрпақтары билеген Мауереннахрда да байқалды. Алтын Ордада 1359 жылы Бердібек ханның өлтірілуімен Бату әулеті өмір сүруін тоқтатады. Әбілғазы Баһадүр ханның сөзімен айтсақ, «Нар мойны Бердібекте кесіледі». 1360-80 жылдар Алтын Орда тарихындағы «дүрбелең жылдарда» Сайын хан тағына Жошының Орда Ежен, Шайбан және Тұқай Темірден тараған ұрпақтар таласып, күрес жүргізеді.

Осылайша, XV ғасырдың бірінші ширегінде айқын көрініс берген саяси бытыраңқылық кезеңінде Шығыс Дешті Қыпшақ аумағы да тұрақсыздық жағдайында болды. Ақ Орда билеушісі Барақ хан қаза тапқаннан кейін бұл үдеріс күшейіп, әрбір ұлыста жеке хандар дербес билік жүргізіп, бір-бірімен күресіп жатады. Орталық және Батыс Қазақстанның басым бөлігінде орналасқан Шайбан Ұлысы мұндай да бытыраңқылық жағдайдан тыс қалмайды [4, 42-43-бб.]. Осы кезеңде Шайбан Ұлысында бірнеше кішігірім ұлыстары жеке өмір сүрді.

Жем өзені мен Сарысу өзенінің аралығы, Арал теңізінің солтүстігіндегі өңірлер Шайбанилық Жұмадық ханның иелігінде болды [4, 43-б.]. Бұл туралы Махмұд ибн Уәли: «Әбілқайыр сұлтан өте жас болғандықтан, оның әкесінің орнына Сопы оғланның ұлы Жұмадық хан әртүрлі алдау мен арбау арқылы, ру-тайпа көсемдерінің көңілін тауып тақты иеленеді. Әбілқайыр болса, ешқандай шарасы болмай, Жұмадық ханның билігін мойындауға мәжбүр болады» [4, 43-б.].

Шайбан Ұлысындағы екінші үлкен иелікке – Тобыл мен Есіл өзендерінің аралығындағы Махмұд Қожа ханның иелігі жатты. Оның шығу тегі былайша таратылады: Шайбан, одан Баһадүр, одан Жошы Бұқа, одан Бадағұл, одан Илбан, одан Қағанбек, одан Махмұд Қожа [11, 34-35-бб.]. Тағы бір шайбанилық ұлыс – Атбасар өзені бойында орналасты. Онда Мұстафа хан билік жүргізіп отырды. Тура қаласы мен оған іргелес өңірлерде бүркіт тайпасының көсемдері Араббек пен Кебек бектер өмір жүргізеді. Б.А.Ахмедов Әбілқайыр ханның әкесі Дәулет шайх оғланның иелігі Батыс Сібірде, Ертістің батыс бөлігінде орналасқан деп көрсетеді [4, 42-б.]. Сондай-ақ «көшпелі өзбектер» құрамына енетін Маңғыт Ұлысы Жайық пен Жем өзендері аралығында орналасады. Осылайша бүгінгі тарихымызға XV ғасырдың 20-шы жылдарында Шайбан Ұлысының өзінде дербес бес иеліктің болғандығы белгілі болып отыр.

1428 жылы Шығыс Дешті Қыпшақтың ру-тайпа көсемдерінің тікелей қолдауымен билікке келген 16-

17 жасар, Шайбанилық Әбілқайыр хан 20 жыл ішінде Қазақстан аумағындағы Шайбанилық ұлыстардың бәрін бір орталыққа біріктіреді [4, 44-59-бб.].

Міне, осы кезеңнен бастап Шайбан ұрпақтарының жаңа тарихи кезеңі басталады. Ол кезең Шығыс Дешті Қыпшақтағы саяси билікті иелену үшін Шайбан мен орда Ежен ұрпақтары арасында өрбиді. Бұл күрестің нәтижесі белгілі: Шайбанидтер биліктен күдер үзіп Орта Азияға кетсе, Керей мен Жәнібек бастаған қазақ сұлтандары ата-баба жолымен Қазақ хандығының іргесін қалады.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются вопросы политического статуса и даты образования улуса Шайбана. Актуальность данной проблемы связана с изучением этнического состава, структуры политического устройства, административного управления Золотой Орды и улуса Орда Ежена, а также с изучением проблемы взаимоотношений и роли отдельных улусов Золотой Орды в период его распада.

Автор на основе данных средневековых письменных источников и новейших исследований констатирует факт политической зависимости улуса Шайбана домом Сайын хана и Ежена, а также анализирует причины завышенной субъективной оценки статуса улуса Шайбана в позднейших письменных источниках шайбанидского круга.

In the article was described originated data and their political status of Golden Horde Shiban ulus. The problem of Golden Horde helps us to understand, particularly its left hand, ulus of Orda Ezen's ethnical structure, political relationships, description of administrative management, relationship of separate tribal system during the collapse of Golden Horde and their role.

Using the data of Medieval written sources and contemporary research author tells us that Ulus of Orda Ezen was depended to left hand and from political prospect to descendants of Batu and Ezen. Hence, written source of shainabi dynasty helped to analyze and grade subjective status of the house of Shiban.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Утемиш-Хаджи. Чингиз-наме. Факсимиле, перевод, исследование В.П.Юдина. – Алматы, 1992. – 92 б.
2. Юдин В.П. Ак, Көк, Бөз, Алтын... Ордалар // Қазақстан тарихы туралы түркі деректемелері. Том. 1. – Алматы, 2005. – 26-100 бб.
3. Казахстан в эпоху феодализма (Проблемы этнополитической истории). – Алматы, 1981. – С. 63-78
4. Ахмедов Б.А. Государство кочевых узбеков. – М., 1965. – 196 с. Ахмедов Б.А. Государство кочевых узбеков. – М., 1965. – 196 с.
5. Костюков В.П. Улус Шайбана Золотой Орды в XIII-XIV вв. – Казань, 2010. – 200 с.
6. Әбілғазы. Түрік шежіресі. – Алматы, 1991. – 120 б.
7. Қазақстан тарихы туралы түркі деректемелері. Том. 1. – Алматы, 2005. – 400 б.
8. Кәрібаев Б.Б. Қазақ хандығының құрылу тарихы. – Алматы, 2015. – 6.
9. Рашид-ад-дин. Сборник летописей / Пер. с персидского Ю.П. Верховского, примеч. И.П. Петрушевского. – М.-Л., 1960. – Т. 2. – 248 с.
10. Федоров-Давыдов Г.А. Общественный строй Золотой Орды. – М., 1973. – 180 с.
11. Материалы по истории Казахских ханств XV-XVIII вв. (Извлечения из персидских и тюркских сочинений). Сост.: С.К. Ибрагимов, Н.Н. Мингулов, В.П. Юдин. – Алма-Ата, 1969. – 652 с.

Қазақ тарихы